

УДК 373.5.091.12:005.963.3]:94(477)
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/67-2-57>

Ірина ЧУЯН,
orcid.org/0000-0001-5758-1043
кандидат історичних наук,
методист лабораторії методичного забезпечення,
доцент кафедри методики викладання навчальних предметів
Комунального закладу «Житомирський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти» Житомирської обласної ради
(Житомир, Україна) *irynachuyan@gmail.com*

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ВІРТУАЛЬНИХ ЕКСКУРСІЙ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Постійний еволюційний розвиток нових інформаційних технологій спонукають вирішити проблеми активізації пізнавальної діяльності здобувачів освіти закладів загальної середньої освіти, а на сучасному етапі це стало можливим завдяки інтерактивним методам навчання з використанням технологій віртуального навчання. У статті розкрито поняття «віртуальна екскурсія», розглянуто теоретичні та практичні аспекти використання віртуальних екскурсій на уроках історії в сучасній школі та запропоновано відповідні методичні матеріали. Особливо актуальним цей вид роботи став із посиленням технічної оснащеності закладів освіти та із запровадженням дистанційного навчання.

Сьогодні у зв'язку з впровадженням нових інформаційних технологій в освітній процес закладів загальної середньої освіти суттєво змінився підхід до екскурсійної діяльності та з'явилися нові види екскурсій – віртуальні, інтерактивні екскурсії. Вони дозволяють здобувачам освіти відвідати місця, не виходячи за межі класу. Оскільки не завжди можливо провести навчальну екскурсію в певному регіоні за виокремленим тематичним напрямком, тоді як можливості віртуальної екскурсії, що незалежно від місця і часу, матеріально-технічних і людських ресурсів, може яскраво та візуально представити тематичну історію України різних періодів в поєднанні з новими медіа.

У сучасний період в Україні неважко переконатися у важливості та актуальності віртуального формату проведення екскурсій у воєнний стан. Такий вид діяльності допомагає здобувачам освіти зануритися в різні епохи, побачити те, що іноді може бути недоступним навіть особисто. Технологічне оснащення не тільки урізноманітнює процес навчання, а й поглиблює знання в багатьох сферах, при роботі з підручником та текстовими матеріалами, які оживають у ході віртуальних екскурсій.

Ключові слова: *віртуальна екскурсія, технології віртуального навчання, освітні Інтернет-ресурси, уроки історії України, заклад загальної середньої освіти.*

Iryna CHUIAN,
orcid.org/0000-0001-5758-1043
Candidate of Historical Sciences,
Methodologist of the Methodical Support Laboratory,
Associate Professor at the Department of Methods of Teaching Subjects,
Municipal Institution “Zhytomyr Regional In-Service Teacher Training Institute”
of Zhytomyr Regional Council
(Zhytomyr, Ukraine) *irynachuyan@gmail.com*

FEATURES OF THE USE OF VIRTUAL TOURS IN THE PROCESS OF STUDYING THE HISTORY OF UKRAINE IN GENERAL SECONDARY EDUCATION INSTITUTIONS

The constant evolutionary development of new information technologies encourages solving the problems of activating the cognitive activity of students of general secondary education institutions, and at the current stage this has become possible thanks to interactive learning methods using virtual learning technologies. The article reveals the concept of “virtual excursion”, considers the theoretical and practical aspects of the use of virtual excursions in history lessons in modern schools, and offers relevant methodical materials. This type of work became especially relevant with the strengthening of the technical equipment of educational institutions and with the introduction of distance learning.

Today, in connection with the introduction of new information technologies into the educational process of general secondary education institutions, the approach to excursion activities has changed significantly and new types of excursions have appeared – virtual, interactive excursions. They allow learners to visit places without leaving the

classroom. Since it is not always possible to conduct an educational excursion in a certain region according to a specific thematic direction, while the possibilities of a virtual excursion, which regardless of place and time, material, technical and human resources, can vividly and visually present the thematic history of Ukraine of different periods in combination with new media.

In the modern period in Ukraine, it is not difficult to be convinced of the importance and relevance of the virtual format of conducting excursions into martial law. This type of activity helps students to immerse themselves in different eras, to see what can sometimes be inaccessible even in person. Technological equipment not only diversifies the learning process, but also deepens knowledge in many areas, when working with textbooks and text materials that come to life during virtual tours.

Key words: *virtual excursion, virtual learning technologies, educational Internet resources, lessons of the history of Ukraine, general secondary education institution.*

Постановка проблеми. Стало очевидним, що формування особистісних якостей здобувачів освіти через викладання історії України є одним із найважливіших завдань сучасної школи. Актуальним є як передача знань, а також формування активної життєвої позиції та ряду компетентностей, вироблення якостей, які необхідні для повноцінного засвоєння особистістю різних соціальних ролей.

Значне скорочення подорожей та екскурсій пришвидшило популяризацію і зростання віртуальних. Тому вчитель історії може провести більш сучасний урок, зробивши його цікавим та продуктивним з використанням засобу віртуальної екскурсії, щоб історія України ожила для здобувачів освіти в межах класної кімнати. Одна з перевірених стратегій полягає в тому, щоб залучити їх до досвіду, незалежно від того, чи це давні руїни великих цивілізацій або те, що пов'язане з сучасними історичними подіями дає можливість залучити здобувачів освіти до різних історичних місць. Сьогодні здобувачі освіти є активними учасниками віртуальних екскурсій, де вони відвідують багато найексклюзивніших музеїв і культурних центрів України та світу прямо з гаджетів.

Аналіз досліджень. У науковій літературі віртуальні екскурсії почали розглядати за кордоном у другій половині ХХ століття Д. Саутворт та Е. Клем і продовжили у першій половині ХХІ століття І. Шлейхер, А. Будке та Д. Канвішер, М. Харрінгтон та ін.

Дослідженням цифрових технологій та використання віртуалізації освітнього процесу займалися К. Верес, С. Галасюк, С. Горіна, О. Коваленко, О. Сущенко та інші, які окреслили зміст поняття «віртуальна екскурсія», основні підходи до класифікації віртуальних екскурсій, їх цільове призначення, особливості проведення для різних вікових груп та предметів.

Мета дослідження полягає у висвітленні теоретичних аспектів використання віртуальних екскурсій на уроках історії України та розробці відповідних методичних матеріалів.

Виклад основного матеріалу. Сучасні технології, які допомагають урізноманітнити методи і форми роботи вчителя на уроці забезпечують якісне засвоєння навчального матеріалу здобувачами освіти. Вони дають можливість тематично та візуально подати новий матеріал уроку за допомогою віртуальних екскурсій. Віртуальна екскурсія дозволяє скористатися перевагами без необхідності фізичного відвідування відповідного простору. Звичайно, якість досвіду участі у віртуальній екскурсії відрізняється від освоєння матеріалу під час живого формату, тому що, крім усіх тактильних та сенсорних вражень, відсутній груповий досвід знайомства з історією, який, як і раніше, робить «реальну» екскурсію незамінною. Тим не менш, віртуальна екскурсія пропонує інші не менш важливі перспективи, недоступні у живому форматі. Недарма, наприклад, віртуальна реконструкція, інсталяція та доповнена реальність стали невід'ємною частиною сучасних виставок й експозицій у багатьох історичних музеях та культурно-просвітницьких центрах.

Звертаючись до сучасності, неважко переконатися у значущості та актуальності віртуального формату проведення екскурсій. Через пандемію Covid-19, а зараз – через повномасштабну війну здійснити екскурсії зі здобувачами освіти місцями пам'яті та меморіалами часто обмежені. У зв'язку з цим можливість проведення екскурсій із застосуванням віртуальної та доповненої реальності стає буквальним вирішенням проблеми, що склалася. На уроках історії віртуальні платформи допомагають здобувачам освіти поринути у різні епохи, побачити те, що часом може бути недоступним навіть наживо. Технологічне оснащення освітнього процесу дозволяє не лише його урізноманітнити, а й поглибити знання з багатьох напрямків.

С. Гончаренко в «Українському педагогічному словнику» подає таке визначення категорії «екскурсія»: «(від лат. *excursio* – поїздка, подорож, похід) – пізнавальний вид діяльності, що позитивно впливає на активне сприйняття людиною нових

знань; колективні подорожі, походи до визначних місць, музеїв, промислових підприємств, сільсько-господарських виробництв, на історичні об'єкти з науковою, загальноосвітньою, культурно-освітньою метою» (Семен Гончаренко, 1997: 111).

Віртуальна екскурсія – це подорож тривалістю до 24 годин, яку особа здійснює у віртуальному просторі та реальному часі з метою дистанційного пізнання світу, що надає можливість людині сприймати віртуальні об'єкти як реальні, використовуючи інформаційний туристичний ресурс (3d-панорами), та під час здійснення якої єдиним способом пересування є комп'ютер (Божко, 2015: 151).

Загалом різні експедиції дослідників і першопрохідників можна було б розглядати як свого роду екскурсію, оскільки вони здійснювали походи та плавання з метою вивчення та освоєння нових земель. Екскурсії є практичним доповненням до освітнього процесу і надають сприятливий вплив на ступінь освоєння матеріалу здобувачами освіти.

Якщо звернутися до історії терміну «віртуальна екскурсія», можна констатувати, що це поняття досить різноманітно використовується у науково-методичній літературі і дуже змінилося з часом у зв'язку з темпами технічного прогресу. Так, віртуальна екскурсія була названа Д. Саутвортом та Е. Клемом «комп'ютеризованим засобом комунікації для подолання просторових відстаней» (Southworth, 1985: 146). Сьогодні віртуальну екскурсію М. Харрінгтон описується як «віртуальна копія просторових візуалізацій» (Harrington, 2009). Навіть із методологічної точки зору немає чіткого визначення даного поняття. І. Шлейхер описує віртуальну екскурсію як «модель реального простору, запропоновану онлайн та офлайн» (Schleicher, 2006). При цьому віртуальна екскурсія є дидактично структурованою та підготовленою пропозицією, яка може бути застосована у вигляді мультимедійного середовища навчання.

Віртуальна екскурсія передбачає такі переваги:

1. Можливість відвідування нині неіснуючих будівель та пам'яток.

2. Засіб візуалізації важкодоступних у реальному житті просторів.

3. Незалежність від зовнішніх чинників як погодних умов, фізичної відстані тощо (особливо актуально для тих випадків, коли регіонально неможливо дістатися певного об'єкта, що лаконічно позначає історичну епоху).

4. Відвідування віртуального музею може бути ефективним та корисним доповненням до реальної екскурсії як такої, оскільки мультимедійна

програма забезпечує точну просторову та візуальну орієнтацію.

Віртуальні екскурсії, звичайно, не можуть замінити екскурсії, на яких здобувачі освіти можуть фізично бути присутніми та відчутти атмосферу відвідуваного місця, проте, прямо зараз віртуальні екскурсії надають можливість для інноваційного та мотиваційного уроку історії за межами класу і вносять деяку різноманітність: відчуття особистого контакту між очевидцями, учасниками історичних подій та здобувачами освіти уможливають взаємодію за допомогою різних алгоритмів.

Рейтинг відвідуваності сайтів та сторінок віртуальних екскурсій надзвичайно високий. Їх можна розглядати як канал поширення культурних цінностей і долучення населення до культури, що створює великі перспективи для розвитку віртуального туризму (The History of Virtual Tours). Прикладом можуть послужити нещодавно розроблені нейромережі, здатні «оживити» портрети історичних особистостей, з допомогою яких можна побачити відомих історичних діячів на екрані у динамічному русі.

Характерними рисами класичної екскурсії, є наочне зорове сприйняття об'єктів, цілеспрямованість показу при наявності певної теми, екскурсантів, тривалість до 24 годин, притаманні їй віртуальним подорожам. У віртуальних екскурсіях не має потреби у кваліфікованому екскурсоводі, оскільки тури обираються самостійно та визначається маршрут подорожі (The History of Virtual Tours).

Тема та зміст віртуальної екскурсії мають відповідати вимогам модельних програм з історії України, віковим та індивідуально-психологічним особливостям здобувачів освіти та включати декілька кроків.

Крок перший – підготовка віртуальної екскурсії (необхідно визначити тему екскурсії, вибрати об'єкт вивчення та відповідні інформаційні матеріали; створити практичну роботу з ознайомлення або закріплення матеріалу, що вивчається).

Крок другий – проведення віртуальної екскурсії, а саме застосовувати історичний матеріал для проведення освітнього процесу. Тому урок історії буде побудований на двох основних методах: питання-відповідь та прийом екскурсійної довідки. Основна цільова орієнтація першого методу полягає у активізації слухачів, у зміцненні діалогової форми комунікації вчителя та здобувачів освіти. Утворюється сприятливе середовище для дискусій і, відповідно, зростатиме ефективність засвоєння матеріалу. Серед запитань у цьому методі будуть використані такі різновиди:

- запитання, на які відповідальний за проведення віртуальної екскурсії сам дає відповіді;
- запитання історичного характеру, що є твердженням у формі питання;
- запитання, на які відповідають самі учасники віртуальної екскурсії.

Метод екскурсійної довідки полягає в тому, щоб відповідальний за проведення віртуальної екскурсії повідомив короткі дані про об'єкт вивчення. Наприклад, при вивченні тем, які стосуються культурного розвитку у різні історичні періоди доцільно підготувати лаконічну інформацію про визначні пам'ятки тогочасного живопису, архітектури, цікаві факти про створення історичних пам'яток, а також кілька слів про авторів творів.

На етапі засвоєння нових знань учителем використовуються інформаційно-комунікаційні технології (аудіо- та відеофайли, презентації, зібрані на основі віртуальної екскурсії обраної експозиції музею), роздатковий матеріал (картки з екскурсійною довідкою тощо).

У рамках вивчення матеріалів віртуальної екскурсії здобувачам освіти пропонується виконання різноманітних активностей: дискусія на тему, зіставлення картин, пам'яток архітектури, авторів та їх назв, аналіз історичних подій, що з досліджуваним періодом, і навіть формування власних оціночних суджень.

Крок третій – підбиття підсумків віртуальної екскурсії. Обов'язково наприкінці підбиваються підсумки. Робиться це за допомогою методів обговорення видобутого матеріалу та складання звіту з обов'язковою фіксацією висновків про виконану роботу. Підсумки екскурсії можуть підбиватися різними способами: узагальнююча бесіда, виставка малюнків, конкурс письмових відгуків, тести, міні-твори, есе, презентації тощо.

Для використання на уроках історії України доцільним буде використання віртуальних турів українськими музеями просто неба, так званими скансенами. Є сім автентичних музеїв, кожен з яких є повноцінною віртуальною подорожжю під час якої можна перенестися в різні століття та доторкнутися до минулого. Музеї-скансени, тобто «музеї під відкритим небом» можна відвідати віртуально в Україні, де відкривається можливість здійснити віртуальну екскурсію замками, фортецями, історико-культурними заповідниками (Маньковська, 2000: 214):

- Музей архітектури та побуту в Ужгороді;
- Музей народної архітектури та побуту «Шевченківський гай» у Львові;
- «Мамаєву Слободу» в Києві;

• Національний музей народної архітектури та побуту України в Києві;

• Музей народної архітектури та побуту середньої Наддніпрянщини в Переяслав-Хмельницькому;

• Резиденцію Богдана Хмельницького в Чигирині;

• Запорізьку Січ.

Віртуальні екскурсії цими автентичними музеями можна здійснити за посиланням: <https://museums.authenticukraine.com.ua/ua/>. Кожна віртуальна екскурсія відбувається під супровід сюжетної розповіді та екскурсійної довідки, що переносить в атмосферу реальної прогулянки з екскурсоводом.

Окрім того, для здобувачів освіти під час вивчення історії України доцільно буде здійснити й інші віртуальні екскурсії. Наприклад, пізнавальною буде екскурсія до Острозького замку (м. Острог, Рівненська область). Замок збудований на місці дерев'яного укріплення зруйнованого монголо-татарами в 1241 р., він був резиденцією князів Острозьких. Сьогодні на території Острозького замку розташований Острозький краєзнавчий музей, який є популярний серед туристів, та входить до складу Острозького історико-культурного заповідника (Державний історико-культурний заповідник міста Острога).

Замок в місті Дубно, був збудований у 1492 р. князем Костянтином Острозьким в 1492 році. На сьогодні до послуг туристів не лише нічні екскурсії замком, але є можливість здійснення віртуальної екскурсії Дубенським замком. Він є найбільш відвідуваним об'єктом Рівненщини (Державний історико-культурний заповідник у м. Дубно).

Віртуальна екскурсія заповідником «Поле Полтавської битви» дає можливість пізнати історію України. Адже саме заповідник «Поле Полтавської битви» відтворює епізод битви між військами великого князя литовського Вітовта і ординського хана Темір-Кутлуя, Полтавської битви 1709 року. Окрім того, у Полтаві знаходиться садиба основоположника сучасної української мови Івана Котляревського, де він прожив усе життя і створив знамениту «Енеїду».

Важкий для кожного українця «Віртуальний музей війни в Україні», який за допомогою віртуальних турів, 3D-моделей та панорам 360° показує жахливі наслідки російських злочинів в Україні. Під час віртуальної мандрівки місцями обстрілів на Київщині, Сумщині, Харківщині, Чернігівщині можна в деталях роздивитися, як виглядає «руській мір».

На жаль, війна внесла корективи у всі галузі, і музеї не виняток. Багато з них зараз фізично не приймають відвідувачів через небезпеку, пошкодження або через те, що колекції евакуювали у сховища. У такій ситуації віртуальні екскурсії та 3D тури є чи не єдиним способом для музею продовжувати свою виставкову діяльність, а для здобувачів освіти – у цікавий інтерактивний спосіб дізнатися про свою історію та культуру.

Висновки. Таким чином, на основі теоретичних пошуків та практичного дослідження методики проведення уроку історії з викорис-

танням інформаційних технологій, можна зробити висновок, що віртуальні екскурсії – це інноваційні, мобільні та зручні форми освіти, які спрямовані не тільки на набуття досвіду, але й на формування комунікативних, пізнавальних, регулятивних освітніх процесів, сприяють підвищенню інтересу до вивчення історії України та її культурної спадщини. Завдяки віртуальним екскурсіям у здобувачів освіти формується розуміння культурної різноманітності навколишнього світу, що сприяє розвитку навичок самореалізації та національної ідентичності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Божко Л. Д. Віртуальний туризм: нові віяння часу. *Культура України*. Випуск 49. Київ, 2015. С.149-153
2. Гончаренко С. У. *Український педагогічний словник*. Київ: Либідь, 1997. 366 с.
3. Державний історико-культурний заповідник міста Острога. URL: <https://ostroycastle.com.ua/> (дата звернення 20.09.2023)
4. Державний історико-культурний заповідник у м. Дубно. URL: <https://dubno-museum.do.am/> (дата звернення 20.09.2023)
5. Маньковська Р.В. Музеї України в інформаційному просторі: досвід та перспективи. *Історія України*. Мало-відомі імена, події, факти. Київ, 2000. Вип. 11. С. 214–221
6. Музеї України просто неба. URL: <https://museums.authenticukraine.com.ua/ua/> (дата звернення 20.09.2023)
7. Budke A. Des Geographen Anfang und Ende ist und bleibt das Gelände! Virtuelle Exkursionen contra reale Begegnungen. *Exkursions didaktik – innovativ!?* Erweiterte Dokumentation zum HGD-Symposium 2005 in Bielefeld. Band 40. Weingarten, 2006. P. 128–142.
8. Harrington M. C. R. An Ethnographic Comparison of Real and Virtual Reality Field Trips to Trillium Trail: The Salamander Find as a Salient Event. *Children, Youth and Environments*. 2009. No. 19 (1). P. 1–28.
9. Southworth J. H. Increasing global understanding through telecommunications. *NASSP Bulletin*. 1985. Vol. 69. Issue 480. P. 39–44.
10. Schleicher Y. Digitale Medien und E-Learning – Ein Beitrag zum Globalen Lernen im Geographieunterricht? *Zeitschrift für internationale Bildungsforschung und Entwicklungspädagogik* 29. 2006. Nr. 3. P. 13–17.
11. Schmidt D. Die virtuelle Exkursion als Lehr- und Lernumgebung in Schule und Hochschule. *Hallesches Jahrbuch für Geowissenschaften*. 2013. Band 35. P. 145–157.
12. The History of Virtual Tours. URL: <http://www.campustours.com/evolution> (дата звернення 20.09.2023)

REFERENCES

1. Bozhko L. D. (2015) Virtualnyi turizm: novi viiannia chasu [Virtual tourism: new trends of time]. *Kultura Ukrainy*. Vypusk 49. Kyiv, 2015. S. 149–153 [in Ukrainian]
2. Honcharenko S. U. (1997) *Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk* [Ukrainian pedagogical dictionary]. Kyiv : Lybid. 366 s. [in Ukrainian]
3. Derzhavnyi istoryko-kulturnyi zapovidnyk mista Ostroha [State historical and cultural reserve of the city of Ostrog]. URL: <https://ostroycastle.com.ua/> Date of application: 20.09.2023 [in Ukrainian]
4. Derzhavnyi istoryko-kulturnyi zapovidnyk u m. Dubno [State historical and cultural reserve in the city of Dubno]. URL: <https://dubno-museum.do.am/> Date of application: 20.09.2023 [in Ukrainian]
5. Mankovska R.V. (2000) *Muzei Ukrainy v informatsiinomu prostori: dosvid ta perspektyvy* [Museums of Ukraine in the information space: experience and prospects]. *Istoriia Ukrainy*. Malovidomi imena, podii, fakty. Kyiv. Vyp. 11. S. 214–221 [in Ukrainian]
6. *Muzei Ukrainy prosto neba* [Open-air museums of Ukraine]. URL: <https://museums.authenticukraine.com.ua/ua/> Date of application: 20.09.2023 [in Ukrainian]
7. Budke A. (2006) *Des Geographen Anfang und Ende ist und bleibt das Gelände! Virtuelle Exkursionen contra reale Begegnungen*. *Exkursions didaktik – innovativ!?* Erweiterte Dokumentation zum HGD-Symposium 2005 in Bielefeld. Band 40. Weingarten. P. 128–142.
8. Harrington M. C. R. (2009) *An Ethnographic Comparison of Real and Virtual Reality Field Trips to Trillium Trail: The Salamander Find as a Salient Event*. *Children, Youth and Environments*. No. 19 (1). P. 1–28.
9. Southworth J. H. (1985) *Increasing global understanding through telecommunications*. *NASSP Bulletin*. Vol. 69. Issue 480. P. 39–44.
10. Schleicher Y. (2006) *Digitale Medien und E-Learning – Ein Beitrag zum Globalen Lernen im Geographieunterricht?* *Zeitschrift für internationale Bildungsforschung und Entwicklungspädagogik* 29. Nr. 3. P. 13–17.
11. Schmidt D. (2013) *Die virtuelle Exkursion als Lehr- und Lernumgebung in Schule und Hochschule*. *Hallesches Jahrbuch für Geowissenschaften*. Band 35. P. 145–157.
12. *The History of Virtual Tours*. URL: <http://www.campustours.com/evolution> Date of application: 20.09.2023